

ԴԵՐԱՍԱՆՈՒՅԻ ԱՆՈՒՅԻ ԳՈՂԱՐԵԱՆ

Արշալույսի վարդազոյն շողերը սփռւել էին դերասանուհի Գոհարեանի ոսկեգանգուր մագերինն եւ ձովի պէս կապուտակ աչքերին, որոնք առանձին գրաւութիւն էին տալիս նրա նուրբ եւ սպիտակ դէմքին, իսկ խօսելիս կարծիր եւ բարակ շրթերի միջից ժպտում էին նրա ձիւնի պէս սպիտակ առամները: Աւարտել էր նա Վիեննայի եւ Մոսկւայի դրամատիքականը, միեւնոյն ժամանակ երգում էր եւ գիտէր նազել դաշնամուր եւ կիթառ:

Արշալույսի ոսկեփայլ ճաճանքների Հետ գարթեց նա ուրախ տրամադրութեամբ եւ ժպտուն աչքերով, ու ծաղկանկար գիշերային վերադրուով իջնելով պատշգամբը, թիկն տեց բազկաթոռի փափուկ բարձին եւ զոդորիկ ոտքերը եղնիկի պէս մեկնելով, սկսեց դիտել արեւի շողերի Հետ Համբուրտը սպիտակ ամպերը, որոնք լեռնաշղթայի նման Հանդարտ աւհում էին երկնքի կապուտակ ֆոնի վրայ:

Պատշգամբի առաջ ընկած էր ընդարձակ պարտեզը, ուր Հասած ծիրանները, կեռասներն ու խնձորները սիրունիկ մանուկների նման ժպտում էին կանաչ տերեւների միջից, որոնց շուրջը զով Հովը մեղմ երգ էր Հիւսում երփներանգ ծաղիկների առուշ բոլորով: Մաղիկների մի փունջ կազմելով, նըստեց Գոհարեանը ծոտակալ շատրանի առաջ եւ սկսեց դիտել մարմար առիւծի բերանից Հոսող մարմանդ ջուրը, որ արեւի պաճառ շողերի տակ Հեզիկ սահելով ցած, պար էր բռնում մարգարտաշար փրփրուն ալիքների Հետ, որոնց վրայ լող էին տալիս երկու սպիտակ կաթապ: Ապա ծառից քաղելով Հասած ծիրաններ ու կեռասներ, վարդի թփերի միջով իշու իր սենեակը:

18րդ դարու իտալական ոճով կառուցւած լուսաւոր եւ օդասուն մի սենեակ էր դա, կահաւորւած պարզ, բայց զեղարուեստական ճաշակով: Մի անկիւնում դրւած էր դաշնամուրը, դէպ ի ձախ,

Հալելածակ պահարանի դիմաց, Մոցսութի եւ Բեթ-Հովէնի մարմարէ կիսարձանները, իսկ նրանց ձեռնեղուն բրոնզէ մի փոքրիկ արձան, որ ներկայացնում էր կանաչազարդ սարալանջից զիւղն իջնող Հասկերով ի մի սալ, որի վրայ նստած Հօտաղը երկար ճիպոտով թշուճ էր եղներին: Միւս անկիւնում, տաղանդաւոր դերասանների նկարների մէջ, կարծիր ժապաւենով կախւած էր մի կիթառ, իսկ վարդազոյն շղարշով ծածկւած սպիտակ մահճակալի ծօտ դրւած սեղանի վրայ կար մի ծաղկաման եւ նկարչական մի ալմանախ: Աւելի Հետաքրքիր էր սակայն արեւելեան պատից կտիւած իւղանկարը, որ պատկերացնում էր ընդարձակ զործարանն իր երկաթէ բուրդերով, որոնցից բարձրացող ծուխը, ճշուշի ժապաւենով կախել էր ճուայ ամպերից. մի քանի բանուր Հաստափոր կաթսաների մէջ էին նետում չուգունի կտորները, որոնց տակ բոցավառ կրակը Հրեղէն լեզուներ Հանած օձերի նման դալարւել էր դէպ ի վեր...

Գոհարեանն առաւօտեան ժամը 10ից ընկզմած բազկաթոռի մէջ, ուսումնասիրում էր իր դերը: Ժամը 5ն էր եւ նա դեռ ապրում էր իր Հերոսուհու Հու Հոգեկան լույզներով.

— Մասսաներն են ստեղծողները Հոյակապ սիրուն աշխարհի, իսկ դուք զենեքալներդ նրանց դահճները... Արդեօք ձեր խիղճը չտանջե՞ց ձեզ, երբ գնդակահարել տիք խեղճ ուսանողուհուն. նա ինչե՞ով էր մեղաւոր, որ Հայրը զեկավարել էր նաւաստիների գործապուրը...

Այն ժամանակ, երբ Գոհարեանը մեծադիր Հայելու առաջ կանգնած արտասանում էր իր դերը, պարտեզի արձանի ծոտից թեքւելով, սենեակ ծոտն սեւ խողոր աչքերով, դանդաղաձայն, գեղեցիկ եւ յաղթանդամ արձանադործ Ստեփանեանը, Հիկահեր, նուրբ շրթերով ու կազմւածքով շարժուն ու խելացի

աչքերով դերասանուհի Գուլագիանը եւ գէր, առողջ, ձոտ 60 տարեկան դերասան Սրտեմեանը:

— Ա՛յ, դուք ապրում էք գեղարեստի աշխարհում, իսկ մենք ձեզ խանգարեցինք, ասացին նրանք սեղծելով Գոհարեանի ձեռքը:

— Աւելի լաւ, քայքայած ջրերու մի քիչ կը կազդուրին, Հանդարտ ողջունեց նրանց Գոհարեանը եւ Հրապրեց նստել բազկաթոռներին վրայ:

— Եկել ենք ձեզ շնորհակալորելու երէկայ ձեր յաջողութեան համար, զիմեց նրան արձանագործը, երկարելով ձեռքի գեղեցիկ ծաղկեփունջը:

— Երկուդեան ձեր խաղն ու պարն այնքան ուժեղ ապագործութիւն են գործել Ստեփանեանի վերայ, որ նա որոշել է ձեզ քանդակել, աւելացրեց դերասանուհի Գուլագեանը:

Գոհարեանը ծաղկեփունջը դնելով եապոնական ծաղկամանի մէջ, սիրալիք ու մեղմ Հայեացքով հայեց արձանագործի աչքերին եւ անուշ ժպտեց:

— Ես վերցնելու եմ այն մոմենտը, զիմեց արձանագործը Գոհարեանին, երբ դուք կապուտ շղարշով, լուսնի շողերի տակ, պարում էք մարմարէ շատրոնի առաջ, արտայայտելով թշուառ մօր ապրումները, որ մի կտոր հացի համար վաճառու եւ տնայորդներին իր փաղաքշանքները:

Գոհարեանը դուխը մեղմ խոնարհելով շնորհակալութիւն յայտնեց:

— Դուք շատ հրշանիկ էք, զիմեց արձանագործը դերասանուհուն, որ ծառայում էք աշխատաւոր մասսայի գեղարեստին:

— Իսկական երջանկութիւնն էլ Հէնց այն է, նկատեց դերասանուհի Գուլագեանը Հայեացքը ստահեցնելով արձանագործի դէմքին, որ ձուլուած էք Հազարաւոր սրտերի հետ եւ ապրում նրանց համար:

— Եւ ո՞րքան դժբախտ են այն մարդիկ, որ ապրում են միայն իրենց ետով եւ մի օր էլ աշխան տերեւներին նման կորչում անհետ աշխարհից, որ եւ է բարի գործ չարած, աւելացրեց արձանագործը:

— Է՛հ, նոյնն է, բոլորս էլ ես աշխարհի վերայ ճամբորդներ ենք, ժպտալէմ նկատեց Սրտեմեանը, ի՛նչ արձաններ էլ կաուցենք, ո՛ւմ էլ ծառայենք, վերջն էլի փափուկ Հողի գրկում պիտի կորչենք անհետ:

— Կարենք, բայց ոչ օձերի նման խայթելով իրար, նկատեց արձանագործը ձեռքի մարմար սլաքը

շրջելով, այլ աշխատենք, որ մօրիկի դառնան ինքնապատահ, Հզօր, սիրեն ճշմարտութիւնը, լոյսը, գեղեցկութիւնը եւ մաքառին ստրկութեան դէմ, շաղկապելով այն կոլլեկտիւին, որ այսօր սիրոյ ջահերով լուսաւորում է աշխարհը:

— Թողէք, ի սէր Լստոնյ, ձեր բարոյական փիլիսոփայութիւնը, բացականչեց Սրտեմեանը Հեղինական ծիծաղով: Արդեօք դուք հաւատո՞ւմ էք, որ կաշխարհիս երեսին ձեր որոնած ճշմարտութիւնը: Լաւ իմացէք, սիրելի բարեկամ, որ աշխարհիս լծակը դառնում է խորդախութեան վրայ, իսկ ինքը՝ կեանքը խաբէբայութիւն է:

— Իսկ մենք կը կուլինք խաբէբայութեան դէմ եւ կը սիրենք իրար երաժշտութեամբ ու պարով, ժպտալէմ զիմեց Գոհարեանին, վերջ տալու համար Հեղահետէ սրտոյ խօսակցութեանը: Ապա սեղանի վրայից առնելով կիթառը, նստեց Մոցարտի արձանի առաջ ու մատները սահեցնելով լարերի վրայ սկսեց անուշ երգել: Թռչունները ծառերի կանաչ ճիւղերի մէջ նստած, լուռ լուռ էին նրա ձայնի թովիչ երկէջները, որ Հէնցում էին սրինգի պէս քաղցր:

— Խ՞նչ նորութիւններ էք բերել Մոսկւայի թատրոնական նուաճումներից, զիմեց արձանագործը Գոհարեանին, երբ կիթառի յուզած լարերն անո՛ւշ նիրհեցին:

— Մոսկւայի թատրոնական աշխատանքները յատկանշական են այն տեսակէտից, ասաց Գոհարեանը, կիթառը դնելով Բեթճովէնի արձանի առաջ, որ ընթանում են յեղափոխական ռեալիզմի եւ կոլլեկտիւ ստեղծագործութեան զոնով ու ծառայում են աշխատաւորական լայն մասսաներին:

— Այն ինչ մեզանում Հակառակն է, գոչեց դերասանուհի Գուլագեանը երկնքի պէս կապուտակ աչքերը յառելով ծաղկամանին: Այժմ մեր կիթառն կուտուրական յեղափոխութեան գործում աւելի մեծ դեր է խաղում եւ աւելի սերտ է կապւած մասսաների հետ, քան թէ թատրոնը:

— Մեր էպօքայում դա արդէն աննշեղիկ մի երեւոթ է, նկատեց Գոհարեանը ոսկեզաղուր մազերը մեղմ շարժելով: Այժմ, երբ Մոսկւայի թատրոնը թեւեղիւն է նոր ձեւի, նոր տէխնիկայի որոնման եւ նոր կենցաղի արտայայտման շրջան, Հայկական թատրոնը նույնպէս պէտք է գրաւէ իր տեղը: Ի՞նչ կարծիքով այժմ թատրոնը պէտք է աջակցի

նոր իդէոլոգիայի, նոր կենցաղի յաղթանակին եւ զառնայ մասսաների կուտուրական ձակարդակը բարձրացնող Հզոր լծակներից մէկը:

— Ձեր տեսակետը միանգամայն ճիշտ է, ասաց արձանագործը սիգարի ծուխը օդակ - օդակ բարձրացնելով շրթների միջևից: Եւ Հենց դրա համար էլ անհրաժեշտ է բնադրելու ռեալիստական - օոցիալական բնոյթ կրող եւ զեղարուեստական արժէք ներկայացնող պիէսներ:

Լրտէմեանն արհամարհանքով մեղծ ժպտեց:

— Ուրեմն ձեր ասելով, դէ՛ն շարտենք այն կլասիկները, որոնք Համաշխարհային արժէք ունին եւ արտիստ շարունակ կեդրոնական տեղ են բռնել մեր ռեալիստարենբուս, նկատեց նա մի քիչ յուզւած ձայնով:

— Ընդհակառակը, կլասիկների նշանակութիւնը ոչ ոք չի ժխտում եւ այսօր էլ կարելի է բեմադրել, պատասխանեց արձանագործը, անհրաժեշտ է միայն վերածնակել նրանց, Համաձայնեցնելով մեր Էպոխայի դիւստիկ ողուն:

Խօսակցութեան տաք ժամանակ զոռն սեմի վրայ երեսացին երաժիշտ Անուշեանը, նկարիչ Սիրունեանը եւ ճարտարապետ Հայօեանը: Երաժիշտը 24 տարեկան, բարձրահասակ, սեւ ձագերով եւ սեւ խոշոր աչքերով, ուրախ մի երիտասարդ էր, աւարտել էր Լենինգրատի պետական երատորիան եւ ուսել էր տաղանդաւոր կոմպոզիտոր Ռիմսկի-Կորսակովի մօտ: Նկարիչը մօտ 30 տարեկան էր, միջա-Հասակ, նիհար, գունատ դէմքով, բայց դրաւիչ աչքերով, իսկ ճարտարապետը կարճահասակ, պղտկազմ, կլորագէծ եւ գէր մի մարդ էր, մօտ 35 տարեկան:

— Օ՛, բարեւ ձեզ, Համեցեք խնդրեմ, բացառանցեց Գոհարեանը նրանց ուրախ դիմաւորելով:

— Ընդունեք, խնդրեմ, նկարիչ Սիրունեանի ներքը, դիմեց ճարտարապետը Գոհարեանին, դաշնամուրի վրայ դնելով ոսկեգոծ շրջանակի մէջ առնւած իւզանկաբը, որի շուրջ բոլորակով Հիւրերը սկսեցին դիտել:

Դա գեղեցիկ մի գիւղանկար էր. ներկայացնում էր կանաչ բլրի լանջին փուռած գիւղը, որի ծաղկազարդ ափին, բաց-կապոյտ ծալաւունի պէս, հառ, դարտ Հոսում էր գետակը: Քիչ Հեռու, ծառերի ստերների տակ, պար են բռնել Հովուհիները, իսկ նրանց մօտ, կանաչ մարգագետնում, Հովիւ սրինդի

բաղրը նւագի տակ, արածում են սպիտակ ոչխարներն ու նախուռն գառները, որոնց Հսկում են զըլուխները թաթերի վրայ դրած երկու սպիտակ դածու: Դիմացը. արտերում, գիւղացիները քաղում են ցորենի ոսկէ Հասկերը, իսկ քիչ ցած՝ դաշտի կանաչ ֆոնի մէջ, Հիւում է լճակը, որի ափին բարձրացող բարոյիները Հայատա բազմած, ասես Հսկում են կապուտակ ջրի գրկում լողացող գեղջկուհիներին:

Նկարի տակ գրւած էր. «Մասսայական թատրոնի սիրում եւ տաղանդաւոր դերասանուհի Գոհարեանին»:

— Ձեր նկարի ամբողջութիւնը Հմայեց է. բնութիւն եւ կեանք գեղեցիկ գոյներով ներդաշնակել էք իրար. խորապէս զգածւած եմ, ասաց Գոհարեանը սեղմելով նկարչի ձեռքը:

— Իսկ ես էլ Հիացած եմ ձեր ճաշակի ներբութեանը, ժպտալէս դիմեց երաժիշտը Գոհարեանին, երբ նստեցին բազկաթոռներին: Աշխատանք. երաժիշտութիւն, քանդակագործութիւն եւ թատրոն, գեղարուեստի այդ ոսկեգոծ լարերն այնպիսի գեղեցիկ գոյներով էք պատկերել ձեր սենեակում, որ ասես սիմֆոնիկ օրբեստորի իրար ներդաշնակող տարբեր գործիքները լինեն:

— Այդ նրա Համար, որ այժմ ապրեցի աստուծային Ներսիսների դիմիչ աշխարհում, ասաց դերասանուհի Գուլգեանը սիրալիք նայելով երաժիշտի աչքերի մէջ:

Դերասանուհու նայածքն այնքան գրաւիչ էր եւ խօսուն, որ երաժիշտը պատասխանի փոխարէն նստից դաշնամուրի առաջ եւ սկսեց մեղծ գրակերտ նւագել այնքան գրաւիչ, որ ասես այլեւեւ ծովի վրայ նաւաստիները կուռն էին ալիքների Հետ: Գոհարեանը կանգնած դաշնամուրի մօտ եւ զուռնաւում անկեղծ յուզմունքից, դիտում էր երաժիշտի դէմքի վրայ գծարուող Հոգեկան ապրումները. արձանագործը, գլուխն աջ ձեռքի մէջ դրած, զգածւած լուռ դիտում էր Մոցարտի մարմարէ կիտարձանը, որի վրայ ընկել էին արեւի մի քանի վարդազոյն շողեր. նրա մօտ դերասանուհի Գուլգեանը մարմարից քանդակած արձանի նման մտախոհ նայում էր պատից կախած դերասանուհու լուռ սանկարին, որ՝ ձեռքին մի գանձ բռնած, թախծուտ, մտածում էր կեանքի մասին, իսկ նկարիչը գլուխը յենած բազկաթոռին, դիտում երկնքի կապուտակ ֆոնի վրայ Հանդարտ սահող ամպի քուլաները,

որոնց գանգուր կատարները նաշխել էին արեւի սոկէ շողերով:

— Բրաւօ, Մոսկւան ձեզ խնկական արտիստ է դարձրել, գոչեց Գոհարեանը, երբ լռեց դաշնամուրը:

— Միտիտ Հոգով ու սրտով, աւելացրեց դերասանուհի Գուլագեանը, Հայեացքը սահեցնելով երաժշտի դէմքին: Ժամանակն է, որ մենք էլ զընանք Մոսկւա, որպէս զի նրբանաք եւ յեղաշրջւածք, այլապէս կը կորցնէք մեր թատրոնում:

— Դուք շատ խելօք էք մտածել, դիմեց արձանագործը Գուլագեանին: Մոսկւայում ոչ միայն Հիմնական եւ լուրջ կրթութիւն կը ստանաք, այլ և ձեր մտքի առաջ կը բացւի գեղարուեստական մի նոր աշխարհ:

— Եւ պարզ է, նկատեց երաժիշտը, որ դուք այն ժամանակ աւելի զրական արդիւնք կուտաք ձեր շրջապատին:

Գուլագեանը պատասխանի փոխարէն մեղծ ժպտաց, խաղալով ձեռքի ծանուշակի Հետ:

— Շտապէք ուրեմն, որքան շուտ, այնքան լաւ, աւելացրեց նկարիչը: Այժմ մեր թատրոնը կարիք ունի նոր դերասանի եւ նոր ռէժիսորի:

— Ի՞նչ է նշանակում նոր դերասան եւ նոր ռէժիսոր, գոչեց Արտեմեանը կնճռու դէմքը թաղելով սիգարի ծխի քուլաների մէջ, ուրեմն մենք՝ Հին դերասաններս անպէ՞տք ենք: Ինչպէս երեւում է, դուք էլ վարակել էք ֆուտուրիզմի Հիւանդութեամբ:

— Ահա՛ ձեզ տարօրինակ արտայայտութիւն, գոչեց նկարիչն ամպի պէս մի ստեղծ սահեցնելով դէմքի վրայ. ուրեմն ամէն մի անեղծ եւ ճիշդ տեսակէտ ֆուտուրիզմի շրջանակով պիտի զարգարի:

— Ընկեր Արտեմեան, միջամտեց Գոհարեանը, սուր կերպարանք չտալու Համար խօսակցութեան, Հին արւեստագէտներէնք եւ Հին կուլտուրայից նորերս շատ բան ունինք սովորելու, դա միանգամայն ճիշդ է, բայց դերասաններս նոր թատրոնի կարող ենք ծառայել այն ժամանակ, երբ իւրացնելով անցեալ թատրոնի կուլտուրական եւ տեխնիքական նւաճումների լուսագոյն գծերը, կը կարողանաք ըմբռնենք մեր ժամանակաշրջանի յուզող խնդիրները եւ արւեստի նորագոյն նւաճումները:

— Միթէ՞ նայիք չէնք կարող ասել դրամա-

տուրգների Համար, աւելացրեց նկարիչն աչքերը սահեցնելով Գոհարեանի դէմքին: Նրանք եւս այն ժամանակ միայն կարող են ճիշտ գոյններով արձանագրել մեր կենցաղը եւ բաւարարել ժամանակաշրջանի պահանջները, երբ ամբողջ էութեամբ զգան մեր ընթացիկ եզրուան:

— Դրա Համար էլ անհրաժեշտ է, ոգեւորւած նկատեց՝ արձանագործը, որ մեր դերասաններն ու դրամատուրգները իզեն իրենց կապերը Հին տրագիկաներինք եւ պայքարելով Հին կենցաղի դէմ, առաջ շարժին նոր գեղարվեստ:

— Ի՞նչ կարծիքով, պատասխանեց Արտեմեանը նայելով պայծառ երկնքին, քանի դեռ նոր կենցաղը չի ձեւակերպւել, զուարթ է մեր դրամատուրգները կարողանան վրձինել նոր երեւոյթները:

— Դուք ճիշդ չէք մտեցնում խնդրին, նկատեց ճարտարապետը, որ լուռ լուռ էր խօսակցութիւնը: Մեր դրամատուրգները չեն կարողանում պատկերել մեր իսկական իրականութիւնը ոչ թէ նրա Համար, որ դեռ նոր կենցաղը չի ձեւակերպւած, այլ որովհետեւ նրանք ծաղիկ չեն կանգնում ոչ մեր շինարարութեանն ու արդիւնաբերութեանն ոչ էլ մեր գիւղատնտեսութեանը:

— Ես ձեզ Հետ միանգամայն Համաձայն եմ, դիմեց արձանագործը, որքան դրամատուրգները ստեղծագործող աշխատաւոր լայն մասսաների ապրումների ծոտ կանգնին, նոյնքան ճիշդ եւ գեղարուեստորէն կը պատկերեն նոր կենցաղը եւ մասսաների տնտեսական-կուլտուրական բնագաւառում կառուած կոլլեկտիւ աշխատանքները:

— Դէ՛, էլ վերջ տւէք ակադէմիկ թորէքներին եւ մի թիչ էլ ապրէք երաժշտութեան աշխարհում: Նայէ՛ք ինչ սքանչելի գիշեր է. երկինքը կապուտակ, լուսիքը ժպտուն, օդը դով: Խնդրեմ իջնենք պարտէզ, զիմեց Գոհարեանը Հիւրերին:

Եւ Հինգ րոպէ անց նրանք իջնելով պարտէզ, նստեցին կարմիր կեռասնեւ տակ պրւած մաքրած սեղանի շուրջը, որ զարդարւած էր պտուղներով եւ նուան գինով: Գիշ Հեռու շատրանի ջուրը մեղծ կարկաջով ցայտելով վերեւ, արծաթի պէս փայլում էր լուսնի շողերի տակ:

— Ինչո՞ւ դուք անպայման ծանրանում էք դրամատուրգների եւ դերասանների վրայ, առաջ երաժիշտը. լեցնելով գինու բաժակները: Ապա ի՞նչ կ'ասէք թատրոնական քննադատութեան մասին, որ

նոյնպէս չի նպաստում թատերական կուլտուրայի զարգացմանը:

— Որովհետեւ չունինք լուրջ, գիտական Հիմունքների վրայ դրած քննադատութիւն եւ առհասարակ մեր ռեցենզիաները կրում են պատահական բնոյթ, պատասխանեց Գուլազեանը:

— Օ՛ր, մի խօսե՛ք այն ռեցենզիաների մասին, նկատեց ճարտարապետը, որոնք զուրկ լինելով ընդհանուր պատրաստութիւնից՝ յաճախ այնպիսի անհիմն վոյններով են լուսարանում պիէն ու բեմադրութիւնը, որ ծարդ կարգալիս մտածում է թէ միթէ՞ ալլաքան ձուռլ է մեր թատրոնական արւեստը:

— Ինչո՞ւ չէք ասում, որ շատ անգամ էլ ներանք անհասական ծօտիւներ են մտցնում եւ այլանդակում փաստերն ու իրականութիւնը, ակեւացրեց Գուլազեանը:

— Այդ նրա համար, որ որսան ձեզ նման սիրունիկ դերասանուհիները, հանաքով նկատեց երաժիշտը բարձրացնելով դիմու բաժակ:

— Ի՛նչքան էլ լաւ որսորդներ լինեն, ամբուածնեմանիւ նրանք չեն կարող որսալ, պատասխանեց Գուլազեանը ծաղիկակար բաժակը բարձր պահելով:

— Հմուտ եւ վարպետ որսորդները ձարական գնեղալներն ու սպաներն էին, նկատեց Մարտինեանը, երբ բաժակները դատարկեցին. նրանք ի՛նչպիսի թակարանք ասես չէին լարում սիրունիկ գեղասանուհիների շուրջ: Ո՞վ չի տարածում ձեզաւիթը, օրինակ, գինեղ Վարդալովին, 50 տարեկան. երեխաների տեր, փորձած այդ Հին դուլին. նա շատ աշխատեց գիշատիչ թռչունի նման ճանկել դերասանուհի Մարգարեանին, բայց այդ նրան չի յաջողեց: Յիշում եմ, նրա յորեւեմական հանդէսի գիշերն էր. գնեղալը եկաւ թատրոն կարմրած, փքաւ ղէճքով եւ իր սպաների Հետ բազմեց բեմի առաջին շարքում: Այն ժամանակ, երբ Մարգարեանը գնեղաստական նուրբ եւ խոր ապրումներով խաղում էր եւ հանդիսականներից շատերը հիացած ծաղիկփունջեր էին նետում բեմի վրայ, գնեղալի սպաներից մէկը դղումով լի մի փորթիկ կողով նետեց նրա ոտների առաջ: Մարգարեանն իրեն չկորցրեց, բայց սաստիկ յուզմանից գունատեց սպիտակ կտուր: Եւ, վարագոյրն իջաւ եւ Հասարակութիւնը բուռն ծափահարութեամբ դուրս

հրաւիրելով նրան, սկսեց օվաքիաներ սարքել՝ Վերջին գործողութեան ժամանակ նա ոչ թէ խաղում էր, այլ ապրում խոր դրամատիզմով, եւ հանդիսականներից շատերը, յուզած նրա ապրումներից, լուռ արտասուք էին. այդ ժամանակ հարբած մի սպայ յանկարծ արձաթնաշխ փոքրիկ թուր շարժւեց բեմը, որ սլաքի նման թռչելով մտաւ նրա աջ ստիւնքի մէջ եւ նա արհեստաւ ընկաւ բեմի վրայ, Յաջորդ օրը նրան յանձնեցինք Հողին, վերջացրեց Արտեմեանը, վառելով հանգած սիգարը:

Մի քանի բոլակ լուռութիւն տիրեց:

— Օ՛ր, դա մի զարհուրելի ժամանակաշրջան էր, ասաց Գուլազեանը փարատելով տիրող լուռութիւնը. Մի՛թէ այդ թշուա զահեղից չէ գերասանուհի Արեմեանը, բարոյական այդ ազնիւ ինը: Մի առաւօտ վաղ նա յանկարծ մտաւ սենեակի գլխաւ, դէժը դունտ, աչքերը յոգնած, մազերը զգգզած. ընկաւ անկողնիս վրայ եւ դէժը թաղելով բարձի մէջ սկսեց հնկեկալ. նա զոդում էր ամբողջ մարմնով: Ես շտապեցի նրան հանգստացնել. ո՞վ դիտէ ինչ յիմար բանի համար ես սիրտդ ցաւացնում, ասացի համբուրելով նրա գիշերակա պէս սեւ եւ անուշ աչքերը: Մի քանի վայրկեան նա լուռ եւ թախծոտ հայեացքով նայեց աչքերիս մէջ եւ արտասուքի երկու խոշոր կաթիլներ մարգարետի պէս վար հոսեցին նրա ալյուրից, ապա փարելով վզիս, սկսեց յուզած ձայնով պատմել. երկույեան դերակատարութիւնից յետոյ գնեղալ Ալեքսովը խաբելով ասում է նրան Հիւրեանը, բռնի արբեցնում, ապա բռնաբարում է ատրճանակի սպառնալով: Այդ գիշեր էլ գնեղալը վարակել էր նրան սիֆիլիսով. խեղճը չիմանալով վարակեց նաեւ իր 6 տարեկան աղջկան. վեց ամիս անց նա վըշտից խեղաբարեց եւ մի օր էլ զաւակին գրկեց նետեց իրեն ծովը:

— Այժմ ոչ ոք չի կարող որսալ մեր ազաւ հողին, հպարտ գոչեց Գուլազեանը. թէեւ պատահում է, որ կեղծում են փաստերն ու իրականութիւնը, ինչպէ՞ս այդ արեւ էին անցնալ օրսաւ համարում: Գիտե՞ք ինչ է գրում ռեցենզիաները դերասանուհի Անուշեանին անձնան դերակատարութեան մասին, որ նա խաղաց գնչուհու նման:

— Իմ գործիքով, նկատեց Գոհարեանը, թատրոնական քննադատութիւնը նման ռեցենզիաների

խալտուրայից ազատելու համար անհրաժեշտ է ստեղծել քննադատների համապատասխան կադր:

— Այ, այն ժամանակ ոչ ոք չի կարող խեղաթիւրել փաստերը, ասաց Գուլազեանը, իսկ կոլլեկտիւ քննադատութեամբ հնարաւոր կը լինի մասսաների առաջ ճիշդ լուսարանել թէ՛ պիւնսը եւ թէ՛ բեժագրութիւնն ու դերակատարութիւնը:

— Դէ՛, թաւական է, դուք զարկ տւէք կոլլեկտիւ քննադատութեան, իսկ մեր կոլլեկտիւն այժմ կը լսի Գոհարեանի կիթառի քաղցր հնչիւնները, ուրախ գոչեց նկարիչը զինու բաժակները լեցնելով: Գոհարեանը մեղծ ժպտեց, ապա զրկելով կիթառը, մատները մեղծ խաղացրեց լարերի վրայ: Հովը մեղծ շոյուժ էր նրա ոսկեզանգուր մազերը, իսկ լուսնի շողերը կանաչ տերեւների միջից ընկել էին նրա դէմքին:

— Առհասարակ մեր թատրոնի հիմնական բացերը վերացնելու համար, ասաց Գոհարեանը կիթառը դնելով ծաղկազարդ խոտերի վրայ, պէտք է թատրոններին կից ստեղծել գեղարեստական խորհուրդներ, որ ղեկավարեն թատրոնական աշխատանքները իդէոլոգիական եւ գեղարեստական տեսակետից:

— Բրաւօ, դուք շատ լուրջ եւ արժանապատիւ եք անում, ոգեւորած դիմեց նկարիչը Գոհարեանին: Հենց գեղարեստական խորհուրդն էլ կը զբաղի թատրոնական ձեւերի որոնումներով, կը կազմի թատերաշրջանի աէպերտուարը, կը հսկի գաւառի եւ գիւղերի թատրոնների եւ բեժագրութիւնների ճիշտ մեկնաբանութեան վրայ, կը հիմնի թատրոնական ստուդիա, որ պէս դի այնտեղ ձգաւեն եւ ձեւակերպւեն նոր երիտասարդ ուժերի ունակութիւնները եւ վերջապէս բաց կ'անի թատրոնական թանգարան:

— Որպէս զի մեր նկարները ցուցադրէք, հաւաքով ընդհանրեց երաժիշտը:

— Որպէս զի հասարակութիւնը ծանօթանայ անցեալ եւ ներկայ թատրոնական կուլտուրային, հանդիստ թօնով պատասխանեց նկարիչը:

— Եւ անպայման գեղարեստական խորհուրդն պիտի տալ հասարակական լայն ընդուն, աւելացրեց արձանագործը: Պէտք է թատրոնի վարիչի, աէժիսօրի, հասարակական կազմակերպութեան ներկայացուցիչներին հետ այդ խորհրդի մէջ լինեն մեր արեստագէտների, գրողների, բանաստեղծների

կուժերների, գործարանային բանւորների եւ այլ ներկայացուցիչները:

— Դուք շատ ճիշդ եք նկատում, դիմեց նկարիչը արձանագործին: Միմիայն լայն մասսաների հետ կենդանի եւ սերտ կապ ստեղծելով եւ նրանց օգնութեամբ կարելի է թատրոնական գործն առաջ մղել նպատակայարմար գծով եւ դեռ առողջ հիմքերի վրայ:

— Դէ՛. ընկերներ, մեր բոլոր ուժերը նւիրենք աշխատաւորական թատրոնին, ոգեւորւած գոչեց Գոհարեանը զինու բաժակը բարձր պահելով:

— Նախ երգ, ապա զինի. գոչեց ճարտարապետը բաժակի մէջ գցելով կարծիք կեռասի հատիկը:

Երաժիշտը կիթառը զրկելով մատները սահեցրեց լարերի վրայ, իսկ Գոհարեանը եւազի հետ սկսեց մեղծ երգել նաւաստու սիրոյ երգը:

— Դէ՛՛ հ գնանք դէպի ծովը, մի քիչ էլ շրջենք ազատ բնութեան զրկում, ոգեւորւած գոչեց Գուլազեանը, երբ զինու բաժակները դատարկեցին:

Եւ հինգ բողբ անց նրանք դուրս գալով տանից, Սրեւստի ման մօտով իջան կառուցողների պարտեզը, ապա բարձրանալով ծառազարդ բլրակը թեւեցին ծովափը:

Լուսինը ծայրի թիկունքից հանդարտ բարձրանում էր ծովի վրայ եւ իր ոսկեգոծ շողերով նաշխում այիքների արծաթափայլ բաշերը, որոնք սահելով առաջ, բաղխում էին հոյակապ պատանդանի փէշերը, որի վրայ կանգնած էր երեւելի արձանագործի ձեռքով մարմարից քանդակած հուժկու մի բանւոր, որ աջ ձեռքով բարձր բռնել էր ապակէ հսկայ մի գունդ, որի մէջ լողացող ելեքտրական հրափառ լոյսը փառոսի նման լուսաւորել էր ծովի կապուտական մակերեսովը: Սպիտակ ամպերը երկնքի կապուտակի ֆոնի վրայ փարպագոյն շղարշի նման նստարացել եւ սահում էին հանդարտ: Հեռուն երեւում էին ծովի կրճէին ծփացող առագաստաններ, որոնք ալիտակ կարապների նման, թեթեւակի օրօրում էին փրփրում այիքների վրայ: Նաւակներից մէկում երիտասարդ մի նաւաստի քաղցկերով գրկել էր սիրուհուն, որ ամօթխած նստել էր նրա ծնկներին ոսկեհեր մազերը կրճէին փռած. նաւակը լցւել էր լուսնի շողերով: Մի այլ առադաստանաւում, բոցափառ ջահի առաջ, նստել են մի խումբ ձկնորսներ եւ կարծիք դնում թասերը

ձեռներէն, ծովի մեզմ ալիքներէի Հետ ուրախ եր-
գում են .

Կապոյտ ծովի գրկում, լուսնի շողերի տակ,
խմում ենք կարմիր գինի, բոլ մեզ անո՛ւե լինի:

Ձկնորսների ծօռ նստած է բարձրահասակ,
կապոյտ աչքերով, պարանոցը կարմիր թաշկնակով
փաթած, նիհարակազմ ձի Հայ նաւաստի եւ
կիթառը ձեռին նւագում է: Երբ երաժշտութիւնը
լռից, ձի առա ձկնորս գինու թասը բարձրացնելով
Հնչուն ձայնով գոչեց.

— Մեր լօգումնքն է աշխատանքն եւ խաղաղու-
թիւն,
Մեր երգը ժողովուրդների եղբայրութիւն:

Դրա վրայ ձկնորսները ձէն-ձէնի տւած անուշ
երգեցին.

Մենք կուտում ենք տաճարոճողների եւ կեղծիի
դէմ,
Ասում ենք բոլոր իշխաններին եւ քաղաւորներին:

Այն ժամանակ պարսիկ ձկնորսը ձի ջահ եւս
վառէր, Հէնց այդ միջոցին սպիտակ լայն ձորուսով
վրացի ձկնորսը սառցի մէջ դրած տիկից սառը
կարծիր գինի լցրեց բաժակները եւ բարձրացնելով
իր թասը յուզւած ձայնով ասաց.

— Ազատութիւն նմուծ ժողովուրդներին,
եւ օրհնութիւն մեր ժինարաբ բազուկներին:

Նոյն պահին լուսնեակի լոյսով փայլեց ծերու-
նու դէմքը, իսկ ձկնորսների երգը Հնչեց ուժգին.

Կեցցե՛ք՝ զիտութիւնը եւ աշխատանք մասսան,
Որ կեցում է մի ցոր աշխարհ եւ ցոր կեանք:

Մովի եւ երկնքի կապտաակ ֆոնի վրայ խա-
ղում էին ծիրանի զոյները:

— Լաո՞ւս էք ձկնորսների երգը, դիմեց Գո-
հարեանը Հիւրերին, հրը նրանք բարձրանալով
ժայռի լանջը, նոտեցին լուսնի տակ եւ սկսեցին

դիտել ծովը: Հարկդոնի վրայ նկարուող լուսաւոր ե-
րանգները ծիրանի բոլոր գոյներով նաշխել էին երկ-
նակածաբը եւ արտափայլում լուսնի տակ ծփացող
կապտաակ ջրի մէջ:

— Սքանչելի բանաստեղծութիւն է, գոչեց դե-
րասանուհի Գուլագեանը, դիտելով ժայռի վրայ
կախւած ամպերի լուսաշող քուլաները:

Նոյն պահին երաժիշտն աշուղական խորհրդա-
ւոր արեւատով ծոր տւեց անուշ սիրերգը.

Ասա՛, սիրելիս, դու մանուշա՛կ իս, քե վարդ իս,
Թե ջաւահիր աւսիմ, ջա՛ն, եաղութ.ալմաստի նը-
ման իս.

Դու սուտամբա՛ր իս, սմբուլ իս, քե բլբուլ իս,
Ջա՛ն, դու արեգակ իս, արաւ աշխարհ կը բո-
ցավառիս:

Մագերէ սրմա, լեզուի բա՛ւար, դու տարաբ իս,
Դու հաղցր իս, սիրելիս, դու ջան ու ջիգար իս.
Ասա՛, վնց գիմանում իս դիզարիդ, դու հուրի
ղման իս,
Գցել ես եւիսիդ ցաղացն, այրի պէս ինձ ա-
ղում իս:

Ապա խմելով խջնելով ժայռի սփը, նստեցին
սպիտակ մակույկը: Երկարահասակ, զգզրած ալե-
խառն մօրուքով եւ մազերով ծերունի թիավաբ, որ
բաց թաւ կուրծքը Հովին տւած Հիբուխ էր քա-
շում, թիւրը ձեռք աննելով, ճարպիկ շորժուճեա-
րով, ժայռերի միջից արագութեամբ դուրս սահ-
ցրեց մակույկը, ապա առադաստը բանալով, դեկն
ուղղեց անսահման եւ ազատ ծովի գիրկը, որի
փայլուն թաւշեայ մակերեսովը ժապուէնի նման
գծադրելով, սլաքի նման սլացաւ առաջ, պատռելով
իր վրայ յարձակող ալիքներէի ճերմակ բաշերը:
Դիչ Հեռու սահում էր մի այլ նաւակ, որի մէջ մի
խուճը աղջիկներ սպիտակ բոլերով ծածկւած կրծ-
քերը զով Հովին աւած, կիթառի թովիչ Հնչիւն-
ների տակ մեղմ երգում էին.

Մասամներն եմ զարգարում ողջ աշխարհը,
Ամեն ինչ մասայի մէջ եւ ցրա համար:

★ ★ ★

Բարձր պատանդանի վրայ, երկար ծանցաղն ուսին հպարտ կանգնած գիւղացու ճարճարէ ար. ձանի ծօտ Գոհարեանը բաժանուելով հիւրերից թեքւեց իր բնակարանը եւ քաղցր տպաւորութիւնների տակ հոտաւ անկողին: Նա թէեւ յոգնած էր, բայց չէր կարողանում քնել: Աչքերը յառելով կանաչ տերեւների միջից երեւացող կապուտակ երկնքին, սկսեց դիտել լուսնի շողերի հետ համբուրող սպիտակ ամպերի քուլաները: Ապա մտքով սլացաւ ծովի վրայ, յիշեց ալիքների արծաթափայլ բաշերը, ժայռի վրայ սահող լուսինը, հորիզոնի վրայ խաղացող կախարդիչ երանգները, ձկնորսների երգը, յիշեց եւ թատրոնի ընդարձակ դահլիճում բազմած հազարաւոր հասարակութեան եւ արագ սահող պատկերների տակ, գիշերային լուսութեան մէջ, երաժշտական մեղծ հնչիւններով սկսեց արտասանել իր դերը:

— Մասսաներն են նոր կեանք կառուցում եւ քանդակում քաղաքակրթութեան քարերը... Ամէնքը, ամէնքը միական, միաձույլ անցել են աշխատանքի... միլիոն-միլիոն սրտեր վառւել են ստեղծագործութեան եւ շինարարութեան կրակով: Ես տեսնում եմ այդ հերոսներին, որոնք հպարտ ու համարձակ կանգնել են հողերի եւ մեքենաների առաջ. նրանց պայծառ ու խորունկ աչքերում աղա-

տութեան ճառագայթներն են փայլում, իսկ յաղթ բազուկների տակ հնչում է աշխատանքի սիմֆոնիկ օրկեստրը: Ահա նւագում են հսկայ մեքենաները, երգում անիւներն ու պտուտակները, գեղգեղում փոկերն ու լծակները...

Ստեղծագործութեան եւ նոր կեանքի պօէզիան է դա, որ հնչում է ներդաշնակ, հմայիչ եւ գունեղ երանգներով:

Անցէ՛ք գործարանները, մտէ՛ք հանքահորերը, մօտեցէ՛ք երկաթագծերին, նաւահանգիստներին եւ դուք կը տեսնէք ամէնուր նոյն ոգեւորութիւնը, նոյն թափն ու եւռանդը: Սոցիալիզմի հրեղէն ջահով լուսաւորում են նրանք ողջ աշխարհը մարդկութեան երջանկութեան համար:

Ինչե՞ր չի անի այդ մեծ կոլլեկտիւ կաճքը, որ պարտութիւն չգիտէ... վերջացրեց նա եւ հեռւից սրնդի պէս հնչող երաժշտութեան թովիչ հնչիւնների տակ անուշ նիրհեց:

Լուսնեակը մարջան ամպերի տակից երեւաց եւ լուսաւորեց շրջակայքը. նարնջագոյն մի քանի շողեր ընկան նրա վարդագոյն դէմքին:

ԱՐԱՐԵ ԵՐԵՄԵԱՆ

(Սերգօ)

Երեւան